

|         |                                                                                |
|---------|--------------------------------------------------------------------------------|
| 3.....  | מבוא                                                                           |
| 3.....  | המחקר הנוכחי                                                                   |
| 3.....  | סקירת ספרות                                                                    |
| 3.....  | טקס                                                                            |
| 3.....  | יום הזיכרון                                                                    |
| 4.....  | טקסי זיכרון ישראליים                                                           |
| 4.....  | דה פוליטיזציה של הזהות הלאומית והזיכרון                                        |
| 6.....  | מנגנוני דה פוליטיזציה של טקסי הזיכרון                                          |
| 6.....  | <b>ייחוס משמעות למוות</b>                                                      |
| 6.....  | <b>אידיאליזציה של הנופלים, על ידי הדגשת העל טבעי שלהם לעומת הצד הגשמי שלהם</b> |
| 6.....  | <b>זמן הקרבה</b>                                                               |
| 6.....  | מתודולוגיה                                                                     |
| 6.....  | שיטת המחקר                                                                     |
| 6.....  | כלי המחקר                                                                      |
| 7.....  | משתתפים                                                                        |
| 7.....  | מהלך המחקר                                                                     |
| 8.....  | ממצאים                                                                         |
| 10..... | דיון ומסקנות                                                                   |
| 12..... | רפליקציה                                                                       |
| 13..... | ביבליוגרפיה                                                                    |
| 15..... | נספח: תמלול הראיון עם ורד                                                      |

## מבוא

יום הזיכרון לחללי צה"ל ונפגעי פעולות האיבה הוא אחד הימים המשמעותיים ביותר בחיים החילוניים של העם בישראל. על אף היותו מועד שאינו דתי, ואולי דווקא בגלל זאת, הציות והכיבוד של היום הזה הוא נרחב וחולש על קהילות רבות ושונות באולוסייתה של מדינת ישראל. כלי הציון המרכזי של היום, הינו טקס מרכזי שנערך בערב יום הזיכרון לאחר השקיעה, בנוכחות נשיא המדינה שפותח את אירועי יום הזיכרון. עד לשנים האחרונות הייתה אחדות דעים באשר לטקס מרכזי זה, שגובש עוד מימי ראשית המדינה ונותר כפי שהוא בתוכנו (לכל הפחות) עד היום, יתכן תוך שינויים טכנולוגיים חיצוניים בלבד ולא מהותיים. אשר על כן ראיתי לנכון לחקור את נושא טקס יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ונפגעי פעולות האיבה ולבחון את ההתייחסות אליו מנקודת ההשקפה של נערה שחוותה שכול כאשר אביה נהרג בפיגוע במקום עבודתו באילת. יתר על כן, טקס יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ונפגעי פעולות האיבה קרוב לליבי מכיוון שאני אלמנה שכולה ויש לי בת בגילאים הרלוונטיים חשוב לי להעמיק את הבנת המשמעות הטקס עבור ילדים יתומים שאביהם חלל.

## המחקר הנוכחי

המחקר הנוכחי יבחן את השאלה מהי משמעות טקס יום הזיכרון הממלכתי לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה מנקודת מבטה של בת שכולה, וזאת על ידי מחקר איכותני, שיעשה שימוש בראיון חצי מובנה של נערה בת 16 שהינה בת שכולה מזה 14 שנה.

## סקירת ספרות

### טקס

טקס הוא אירוע פולחני מאוחד עם מטרה, המורכבת בדרך כלל ממספר מרכיבים אומנותיים, שמבוצעים באירוע מיוחד. טקסים דתיים וגם אזרחיים חולקים את ההשפעות הפסיכולוגיות, החברתיות והתרבותיות החזקות שכל הטקס מבקש להשיג. ברור שסגנון המוסיקה המושמעת, המילים שנבחרות להאמר, רכיבים אחרים והמבנה משתנים (Byrne, 2020). ישנם אלמנטים מסורתיים עתיקים בטקסים הדתיים והאזרחיים בעולם המרבי. חלק המטקסים המרכזיים שואבים את האלמנטים שלהם מהתקופה הרומית והיוונית. לדוגמה, מהתקופה הרומית הקדם נוצרית בטקס הנישואים, קיבלנו את מושג "השושבנים" ו"השושבינות", תהלוכות, חתימת חוזה, החלפת טבעות ואפילו את עוגת החתונה (שם). אתאיסטים צריכים לנכס הרבה מהתובנות השימושיות, האוצרות האמנותיים והסמליות בהשראת הדת. העולם החילוני יכול ללמוד מהדתות גם את חשיבות הקהילה וחשיבות המשכיות שמובעת בטקסים. טקסים תורמים למרכיבים הבלתי נראים של יציבות פסיכולוגית, לתחושת זהות, עידוד מטרות החיים ולתחושה אישית של ערך עצמי. הכוח התרבותי המסתורי של טקסים מוביל את החברה שלנו בדרך מכובדת ואתית (De Botton, 2012).

## יום הזיכרון

יום הזיכרון לחיילים שנפלו ונפגעי הטרור הישראלים (להלן "יום הזיכרון") הוא היום "הקדוש" של הדת האזרחית ציונית, יום שמנציח ומשחזר את הצו היהודי "זכור!" בהקשר הישראלי. ככזו, מטרתה היא לגיטימציה לפרדיגמת הזהות הלאומי. להבדיל מיום השואה שבא להנציח את קורבנות השואה בתפוצות שבעל האופי הקורבני, יום הזיכרון לחיילים שנפלו הוא חלק מהנרטיב הציוני, ששואף לשרת את הנרטיב הציוני, שהוא ההפך הגמור מהקורבנות הפאסיביים, לכאורה, מתקופת טרום המדינה (Bilu & Witztum, 2012).

(2000). התרומה הציונית ללוח השנה העברי מלאה בטקסים המעצבים זהות וזיכרון. לטקסים כתרסול לעיצוב זהות וזיכרון (Bloch, 1980). החובה אינה רק חובת הזכירה גרידא, אלא גם מעצבת את אופני הזיכרון המיישמים אלא גם מעצבת את אופני הזיכרון וממלאת אחר המשימה של הפיכת הזיכרון למורשת פעילה המחייבת את כל האזרחים (Ralston, Holt, Terpstra, & Kai-Cheng, 2008). שיאו של יום הזיכרון הוא הטקס המרכזי, שתוכן על ידי מוסדות רשמיים, ומתקיים מאז ימיה הראשונים של מדינת ישראל. היום נקבע כחלק מלוח השנה הישראלי במסגרת חוק משנת 1963. במסגרת החוק נקבעו גם תוכנו ואופן עריכתו, דבר שכמעט לא השתנה עם הזמן. למרות שאין זה מעניינה של עבודה זו, ראוי לציין שבעשורים האחרונים צצו כמה טקסים שהוגדרו כ"אלטרנטיביים" במרחב הציבורי שהביעו קולות וזהויות במרחב שיח של שכול וזיכרון שבעבר לא נכללו. חוקרי אירועים אלה טוענים כי אינם מהווים אלטרנטיבה לפרדיגמה הלאומית, מכיוון שהם מתבססים על יום הזיכרון קנוני (Lomsky-Feder, 2002).

### טקסי זיכרון ישראליים

בשנת 1963 חוקקה ישראל את חוק יום הזיכרון לחיילים שנפלו מצבא ההגנה לישראל (צה"ל) לאחר שנים במהלכן צויין בהתנדבות (Lebel, 2006). במהלך הזמן אירועי יום הזיכרון האפילו על חגיגות יום העצמאות (Ben-Amos & Bet-El, 1999). טקסי יום הזיכרון אורגנו ובוססו על מסורת בלתי משתנה וכך נותרו, ואלו אלה הקשורים ליום העצמאות פיתחו מערך של מנהגים פולקלוריסטיים, דהיינו העלו מופעים, מופעי מוסיקה וריקודים, וכן הפקות עירוניות ופרטיות (Azaryahu, 1995). ברוב המקרים טקסי יום הזיכרון בישראל מופקים על ידי גורמים ממלכתיים, כמו תנועות הנוער, בתי ספר, רשויות מקומיות, צה"ל ואגודות אזרחיות. כאשר חקרו מגוון טקסים שנערכו בערב יום הזיכרון מצאו שלמרות ריבוי המקורות והמחברים לא מופיע טווח של קולות (Azaryahu, 1995). המשמעות המועברת היא שמדובר בטקס אחד משוכפל, שלכאורה מייצג את אותה מלחמה בלתי נגמרת שמייצרת נפגעים ללא הפסקה. אין בהם שום ויכוח הנוגע לנסיבות ההיסטוריות והפוליטיות וההקשרים של אותה מלחמה שנותנה קבועה מראש (Ben-Amos & Bet-El, 1999). הטקס שממלא תפקיד של "מודל השכול ההגמוני" המקדם שיח על שכול המעניק תוקף, לגיטימציה ונורמטיביות לדרישה מהחיל להקריב את עצמו במהלך השירות הצבאי. המודל מנוגד לכעס ולהבעת רגשות כלפי חוץ, ובמקום זאת מדגיש כניעה לגורל ואמון באליטות הצבאיות והפוליטיות שעל שמם נפלו חיילים בקרב (Lebel, 2006). לשם כך, שיח השכול והזיכרון עם מחסן הכלים שלו חייב למצב את עצמו בניגוד מוחלט לשיח פוליטי (השיח היומיומי) על ידי התנתקות מיחסי הכוחות ומהאינטרסים הקשורים אליהם (Ben-Amos & Bet-El, 1999).

### דה פוליטיזציה של הזהות הלאומית והזיכרון

אופי הזהות הלאומית תלוי בהלימות פרקטיות, חברתיות ותקשורתיות עם הנרטיב המחזק את השיח הלאומי המדומיין, מבלי להתריס על יסודותיו הפרגמטיים (Schlesinger, 1993). זה תלוי בנוכחותם של סוכני התרבות לתמוך בו ולהציב את השיח המתאים על פי הפרשנות ההגמונית במרכז הבמה ולהעביר את כל הספקות לתחום הפרטי (Parker, 1993). כך מעוצב זיכרון א פוליטי, הנבדל מהשיח הציבורי היומיומי. זה נכון במיוחד בכל העניינים הנוגעים לזיכרון הלאומי.